

Василь ПАЧОВСЬКИЙ

(1878 – 1942)

Творчість Василя Пачовського, що була на довгий час вилучена з літературного обігу, сьогодні займає вагомe місце в історії української літератури першої половини ХХ століття. Про нього можемо говорити не лише як про автора численних ліричних збірок («Розсипані перли», «На стоці гір», «Ладі й Марені – терновий огонь мій», «Розгублені звізди», «Огні мести», «З Блакитної книги», «Дзвін слави князям») і драматичних поем («Сон української ночі», «Сфінкс Європи», «Сонце руїни», «Роман Великий», «Гетьман Мазепа» тощо), а й видатного історика, літературного критика, педагога, культурно-освітнього діяча.

В.Пачовський народився 12 січня 1878 року в с.Жуличі на Золочівщині в сім'ї священика. Середню освіту здобув у гімназії в Золочеві в 1889–1896 роках, екстерном закінчив гімназію у Львові, а у 1900 році став студентом медичного факультету Львівського університету. Брав активну участь у житті української студентської громади, що висунула ідею самостійної України. У листопаді 1901 року

був вигнаний з університету за виступ на протестаційному вічі з декламацією «Про боротьбу титанів». Цього ж року видав першу ліричну збірку «Розсипані перли» і виїхав на навчання до Відня.

Перебування за кордоном остаточно сформувало світогляд В.Пачовського, який згадував: «Через студії рідної історії дійшов я до державницьких ідей і черпаю донині мотиви своєї творчості з історії». Все це стало передумовою написання першого твору державницького змісту – драми-містерії «Сон української ночі». Напередодні та в роки Першої світової війни В.Пачовський створив драми «Сонце Руїни» (1909), «Сфінкс Європи» (1914) та «Роман Великий» (1918), в яких шляхом зближення часових планів, минулого і сучасного, порушив важливі проблеми відновлення української державності.

В.Пачовський був активним членом модерністського угруповання «Молода Муза», що виникло у Львові у 1906 році. Видав у цей період книжки поезій «На стоці гір» (1907) та «Ладі й Марені – терновий огонь мій» (1912). У 1915–1918 роках займався просвітницькою діяльністю у таборах для військовополонених російської армії в Австрії та Німеччині.

Протягом 1920–1929 років В.Пачовський перебував на Закарпатті, де працював учителем історії спочатку в Ужгородській, а потім у Берегівській гімназіях. Потім жив і працював гімназійним учителем у Перемишлі та викладачем Львівського університету. Помер 5 квітня 1942 року, похований на Личаківському кладовищі.

В.Пачовського слушно вважають одним із перших і найвизначніших представників раннього українського модернізму. Органічно засвоївши та синтезувавши творчий досвід європейської літератури, мистецтва, філософії й естетичної думки з національною культурною традицією, він витворив свій оригінальний поетичний стиль, що засвідчив появу на українському літературному видноколі дійсно талановитого і модерного письменника.

Становлення творчої індивідуальності В.Пачовського відбувалося під впливом нових модерністських віянь кінця ХІХ – початку ХХ століття. Уже його перша лірична збірка «Розсипані перли» (1901) стала визначним явищем в історії раннього українського модернізму і репрезентувала народження якісно нового ліричного письма, стильовою домінантою якого став фольклоризм. Слід зауважити, що народнопісенна поетика залишалася потужним чинником формування індивідуального стилю митця на всіх етапах його творчого шляху.

Використання В.Пачовським матеріалу усної народної творчості відбувалося у різних формах, включаючи стилізацію, психологічну

інтерпретацію та звернення до первісної міфології. Для автора «Розсипаних перлів» головним джерелом творчого переосмислення стали українські ліричні пісні про кохання (особливо ті, що ввійшли до V тому «Трудів...» П. Чубинського). Спостерігається не лише тематична, а й образно-стильова спорідненість віршів В. Пачовського з народною пісенністю, що виявляється у використанні відповідних художньо-поетичних засобів, традиційної символіки, композиційних принципів побудови, близьких до фольклорних версифікаційних моделей (нахил до силабічного віршування та коломийкового розміру). Поетичну тональність першої збірки В. Пачовського характеризують ті ж ознаки, що притаманні поетиці народних пісень про кохання: романтичний характер зображення дійсності, гіперболізація душевних переживань, сентиментальність, драматизм та ліризм. Наявність численних алюзій і ремінісценцій з ліричних пісень яскраво відтінює індивідуально-авторський підхід у засвоєнні В. Пачовським виражальних засобів фольклорного зразка.

«Відфольклорну» природу має також міфологізм ліричної творчості митця. В. Пачовський – поет із чітко вираженим міфопоетичним світовідчуттям, що найповніше виявилось у збірці «На стоці гір» (1907), особливо в циклі «На гори». Засвоєння матеріалу усної народної творчості тут відбувається на якісно новому етапі – міфологічному. Предметом творчої інтерпретації поета у збірці стали дохристиянські вірування прадавніх слов'ян, легенди і міфи, що закорінені в пантеїстичному сприйнятті навколишнього світу.

У збірці «На стоці гір», що складається з трьох художньо довершених поетичних циклів «Над морем», «На гори» і «Пурпуровий танець», спостерігається розширення тематичних горизонтів поетичного бачення В. Пачовського. Автор звертається до поетизації природи, зокрема морських краєвидів. У мариністичній ліриці В. Пачовського відчутне характерне для поезики імпресіонізму органічне поєднання суб'єктивного і об'єктивного, людини і природи. В. Пачовський виявляє себе як поет настрою, його марини мають сугестивний характер.

Міфологічне осмислення екзистенційних проблем лежить в основі збірки «Ладі й Марені – терновий огонь мій» (1912). Принцип антитези, загалом характерний для ліричного світовідображення В. Пачовського, набуває у збірці концептуального значення. Один із центральних екзистенційних мотивів – життя і смерті, втілений у символічних образах Лади й Марени, стає наскрізним у збірці. Філософічність у розв'язанні цього одвічного мотиву, що має подвійну семантику і спроектований також на виділення двох протилежних жіночих типів, найповніше розкритих у циклах «Онїлля» і «Геле-

на», – характерна ознака міфопоетики збірки «Ладі й Марені – терновий огонь мій».

Майстерно використовує автор у збірці синтез мистецтв. Уже зорова рецепція книжки, щедро ілюстрованої відповідними до змісту репродукціями, дає підстави говорити про наявність у ній взаємодопливу двох мистецьких сфер – літератури і малярства. За музичною термінологією, винесеною у назви окремих творів – «Горішні акорди», «Соната терпіння», «Інтродукція», – легко ідентифікується використання В.Пачовським артистичних ресурсів музики, зв'язок якої з поезією генетично зумовлений.

В.Пачовський як великий майстер версифікації особливу увагу приділяв формальній стороні своїх творів. У нього спостерігається якесь внутрішнє замилювання музикою звуків і слів, ритмом і римою. Його ліриці притаманне максимальне використання можливостей звукопису, що сприяє відтворенню настроєвих нюансів та візуально-акустичних вражень, вибаглива строфіка, внутрішні рими, варіативність у застосуванні образів і мотивів.

Творчість В.Пачовського «молодомузівського» періоду репрезентує його як талановитого, цілком модерного поета-символіста, тонкого лірика з неабияким відчуттям слова. Орієнтація митця на західноєвропейське мистецтво виявилася у творчій рецепції художнього досвіду Г.Гайне, Ш.Бодлера та інших французьких символістів, С.Виспянського, в засвоєнні філософських ідей Ніцше і Шопенгауера.

Події Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917–1921 років сприяли появі в художній свідомості автора нових настроїв та мотивів. Точніше, вони визначили тематичну та настроєву доміную лїричної творчості митця як таку, що утверджує національне мистецтво задля здійснення державотворчого чину. Неоромантичне ствердження цілісної людської особистості, прогностично-візійне бачення майбутнього України, використання біблійної символіки для увиразнення основних проблем сучасності характеризує творчість поета «закарпатського» періоду, окресленого збірками «Огні мести» (1919–1921), «З Блакитної книги» (1923–1927), «Розгублені звізди» (1927). У цьому плані лірика В.Пачовського суголосна з головними тенденціями розвитку української поезії міжвоєнного періоду, споріднена з творчістю поетів Празької школи.

В.Пачовський, як зауважив В.Бірчак, «був істориком, а в поезії – історіософом». В.Шаян назвав його «віщом історії», «творцем символічної історіософії України», що «дає своє поглиблене, психологічне розуміння історичної дійсності». В історіософській ліриці вимальовується цілісний, органічний образ самого автора. Ця по-

езія виявляє багатогранність творчої індивідуальності митця, у синтетичній формі концентрує світовідчуття В.Пачовського як поета, історика, філософа.

У збірці «З Блакитної книги» спостерігається поглиблене осмислення автором проблем бездержавності нації, в контексті яких актуальним виявляється звернення до біблійного сюжетно-образного матеріалу. Методом зближення хронотопів, наскрізного паралелізму В.Пачовський педалює важливі складові процесу відновлення Україною власної державності. Загалом характерне для української літератури ототожнення долі нашого народу з долею ізраїльського люду стає ключовою рецептивною моделлю книги.

В.Пачовський у своїй ліриці ввів релігію в контекст української національної ідеї. Переосмислення біблійного сюжетно-образного матеріалу дало йому можливість актуалізувати важливі історіософські, культурологічні та морально-етичні проблеми. Звертаючись до універсального загальнолюдського джерела, яким є Біблія, В.Пачовський у збірці «З Блакитної книги» опoетизував основні «конструктивні ідеї» української державності, пізніше висловлені у публіцистичній праці «Світова місія України».

Наступна збірка поета «Розгублені звізди» – це синтез творчих досягнень митця. В.Пачовський знову звертається до поетизації жіночої краси, демонструє майстерність у відтворенні настроєвих нюансів. Ліричний герой вдається до самоаналізу та рефлексій, вражає глибина філософського осмислення поетом власного життя і процесу творчості. Художня палітра В.Пачовського збагачується закарпатськими пейзажами, ідіолект поповнюється діалектною лексикою, яку поет тактовно і доречно використовує, розширюється міфологічний горизонт його поетичного бачення.

Перебування на Закарпатті внесло в поезію В.Пачовського новий, свіжий струмінь, збагативши насамперед пейзажне тло його лірики. Закарпатський ландшафт, окреслений в основному річковим (надтисянським) пейзажем, стає органічною часткою інтимно-особистісних віршів збірки («Ніч над Угом», «Ой до сонця Тиса грає», «Тихо, тихо Тиса ніччю плеще...» та ін).

У цілому закарпатські пейзажі як компонент багатьох творів збірки «Розгублені звізди» виписані в романтичному ключі з деякими елементами імпресіонізму; здебільшого динамічні й виконують у тексті поезій психологічну функцію. Як і в творчості закарпатських письменників, спостерігається конкретна локалізація простору через називання і поетизацію річки Тиси (рідше Угу), що водночас символізує в ліриці В.Пачовського зв'язок різних частин України – його рідної Галичини, власне Закарпаття та Чорного моря.

Закарпаття, як твердив сам В.Пачовський, стало для нього «*другим Рідним Краєм*». За свідченням сина, В.Пачовський, на той час аташе Надзвичайної Дипломатичної Місії Української Народної республіки у Ватикані, вперше побував на Закарпатті, в Берегові, 9 листопада 1919 року під час поїздки з Кам'янця-Подільського до Відня і Праги. Весною 1920 року після тривалої хвороби поет вирішив переїхати на постійне проживання в Закарпаття. Це бажання незабаром здійснилося, і 6 березня 1920 року В.Пачовський прибув до Ужгорода. Закономірно, що спочатку поет відчував бажання повернутися до рідної Галичини, де залишилася дружина з дітьми (вони прибули на Закарпаття тільки восени 1921 р.) і počував себе чужинцем на закарпатській землі. Цими настроями зумовлена мінорна тональність багатьох поезій збірки «Огні мести».

Тим не менше В.Пачовський відразу активно включився в культурно-просвітницьку діяльність краю. З 15 березня 1920 року працював гімназійним професором в Ужгороді, разом із В.Бірчаком входив до складу редакційної колегії соціал-демократичного часопису «Народ», брав активну участь в організації закарпатської «Просвіти», напередодні заснування якої видав брошуру «Що то Просвіта?» та віршовану «Щедрівку Просвіті», приурочену до її перших установчих зборів 29 квітня 1920 року в Ужгороді.

Як відомо, у В.Пачовському переплелися два покликання – поета і педагога, що особливо виявилось саме під час перебування на Закарпатті. Професійна діяльність митця постійно була пов'язана з навчанням і вихованням молоді. Активно включившись у політичне і культурне життя закарпатського краю, поет відчув необхідність пропагування ідей українськості серед місцевого населення. Як учитель-історик він намагався виховати достойне закарпатоукраїнське покоління, чому немало сприяло використання художнього слова на уроках у Берегівській гімназії. Крім цього, поет написав цілу низку творів, у яких актуалізував саме закарпатську історико-легендарну традицію. Деякі з них («Сріберний дзвін», «Тріє царі», «Скарб руської землі») увійшли до шкільних підручників, тому свою дидактичну і виховну функцію виконували вповні. Перу В.Пачовського належать також науково-популярні праці про історичну долю Закарпаття, зокрема «Історія Підкарпатської Русі» (1921), «Срібна земля. Тисячоліття Карпатської України. Нарис історії з картами» (1938), а також видана вже учнями після його смерті у Мюнхені цілісна «Історія Закарпаття» (1946).

Художні твори В.Пачовського, написані за мотивами закарпатських народних легенд та переказів, як і наукові праці з історії

Закарпаття, стали потужним каталізатором формування національного світогляду учнів. Неодноразово читаючи художні твори під час проведення уроків у школі, В.Пачовський-учитель був не «байдужим передавачем-акумулятором історичних фактів, а суб'єктом виховної енергії» (Л.Ходанич). Це надзвичайно полегшувало контакт між учителем і дітьми, зв'язок між ними, за свідченням Р.Пачовського, «перемінювався у дружні відносини». Доказом цього служать також твердження самого поета, а особливо листи та спогади його учнів.

В.Гренджа-Донський, для якого В.Пачовський став «поетичним та ідеологічним ментором» (В.Маркус), із вдячністю писав про виняткову роль колишнього молодомузівця в його творчому зростанні: «Познайомився я з поетом д-ром Василем Пачовським в двадцятих роках, який мене вивів на широкі води української літератури і, мов хлоп'я, взяв за руку і повів на парнас, додаючи мені охоти до ходіння по тернистому шляху українських літераторів».

Великий вплив мав В.Пачовський і на відомого закарпатського поета, прозаїка, теоретика літератури, етнографа, археолога, фольклориста Федора Потушняка. Порівняльно-зіставний аналіз творчості обох поетів дає підстави говорити про наявність у їхній ліриці численних образно-стильових аналогій. З прихильністю ставився В.Пачовський і до молодої поетеси Миколаї Божук, якій присвятив вірш-мініатюру.

Поезія, що стала невід'ємним складником педагогічного досвіду митця, мала сильний сугестивний заряд, апелювала до інтуїтивної сфери переживання тих чи інших історичних фактів, ставала психологічним чинником формування національної свідомості учнів.

У цілому лірична творчість В.Пачовського належить до вершинних здобутків раннього українського символізму. Вона репрезентує характерне для національної літератури першої половини ХХ століття поєднання індивідуально-особистісного із загальнолюдським та державним. Оригінальний ліричний талант автора, засвоєння ним досвіду національної і світової літератури, вроджене поетичне та історичне чуття дали йому змогу створити майстерні зразки дійсно модерної української лірики. Широка ерудиція митця представлена не тільки в його поезії, а й драматичних поемах та історико-культурологічних працях. Значний внесок зробив В.Пачовський і у розвиток закарпатоукраїнської літератури та історичної думки.

Евеліна БАЛЛА